

Sous le haut patronage de Son Excellence Monsieur Jan Emeryk Rościszewski
Ambassadeur de la République de Pologne en France

La Confédération de Varsovie (1573) et la tolérance religieuse

Tolérance et exclusion en Europe du XVIe siècle à nos jours

Konfederacja warszawska (1573) i tolerancja religijna

Tolerancja i wykluczenie w Europie od XVI wieku po czasy współczesne

Acte de la Confédération de Varsovie (1573)

COLLOQUE INTERNATIONAL KONFERENCJA MIĘDZYNARODOWA

MARDI 11 ET MERCREDI 12 FÉVRIER 2025
BIBLIOTHÈQUE POLONAISE DE PARIS (auditorium)
6, QUAI D'ORLÉANS 75004 PARIS

JEUDI 13 FÉVRIER 2025
SORBONNE-UNIVERSITÉ (salle des actes)
1, RUE VICTOR COUSIN 75005 PARIS

INSTITUT BIBLIOTHÈQUE POLONAISE DE PARIS • SOCIÉTÉ HISTORIQUE ET LITTÉRAIRE POLONAISE

6, quai d'Orléans - 75004 Paris
www.ibpp.eu

Première journée / Dzień pierwszy (11.02.2025)

Bibliothèque Polonaise à Paris (auditorium)
6 Quai d'Orléans, 75004 Paris

9h15 – Accueil des participants

9h45 – Ouverture / otwarcie obrad: **Maciej Forycki**, Directeur de l'Institut Bibliothèque Polonaise de Paris / Dyrektor Instytutu Biblioteka Polska w Paryżu

Zygmunt Lalak – Vice-président de la recherche de l'Université de Varsovie, Recherche et Innovation / Prorektor Uniwersytetu Warszawskiego ds. Badań

Président de séance / moderator sesji : **Richard Butterwick-Pawlikowski**

10h00–10h20 Introduction au colloque / wykład inauguracyjny : **Daniel Tollet** (Paris) : *L'évolution de la notion de « tolérance », dans le monde chrétien, jusqu'à la Confédération de Varsovie (1573)* (Kształtowanie się pojęcia „tolerancja” w świecie chrześcijańskim do konfederacji warszawskiej w 1573 roku)

10h20–10h40 Présentation de l'acte de la Confédération de Varsovie conservé aux Archives centrales de Varsovie / Prezentacja aktu konfederacji warszawskiej przechowywanego w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie : **Lucyna Harc** (Varsovie / Wrocław)

10h40–11h00 Pause café / przerwa kawowa

Autour de l'acte de la Confédération au XVIe siècle / Wokół aktu konfederacji w XVI wieku

Président de séance / moderator sesji : **Christine Lebeau**

11h00–11h20 **Maciej Ptaszyński** (Varsovie) : *O drogach kompromisu. Opór katolickiego duchowieństwa wobec konfederacji warszawskiej w czasie elekcji 1573–1574* (Sur les voies du compromis : Résistance du clergé catholique à la Confédération de Varsovie lors des élections de 1573–1574)

11h20–11h40 **Dariusz Kuźmina** (Varsovie) : *Stanisław Karnkowski wobec konfederacji warszawskiej 1573 roku* (Stanislas Karnkowski et la Confédération de Varsovie de 1573)

11h40–12h00 **Wioletta Pawlikowska** (Varsovie) : *Tolerancja, równouprawnienie czy pokój? Konfederacja warszawska (1573) w Wielkim Księstwie Litewskim i Koronie Polskiej do połowy XVII wieku* (Tolérance, égalité des droits ou paix ? La Confédération de Varsovie (1573) dans le Grand-Duché de Lituanie et la Couronne du royaume de Pologne jusqu'à la moitié du XVIIe siècle)

12h00–12h20 **Marzena Liedke** (Białystok) : *Czy szlachta prawosławna Rzeczypospolitej skorzystała na postanowieniach aktu konfederacji warszawskiej?* (La noblesse de confession orthodoxe de la République des Deux Nations a-t-elle tiré des bénéfices de l'acte de la Confédération de Varsovie ?)

12h20–12h40 **Gaetano Platania** (Rome) : *Simone Pietro Simoni de Lucques : un hérétique dans la République des Deux Nations à l'époque de « la tolérance religieuse » sous le règne de Stefan Batory* (Simoni Pietro Simoni : heretyk w „tolerancyjnej” Rzeczypospolitej za czasów panowania Stefana Batorego)

Discussion / Dyskusja **12h40–13h05**

Pause déjeuner / przerwa obiadowa **13h05–14h30**

**Autour de la tolérance dans la République des Deux Nations Pluriconfessionnelle au XVIIe siècle /
Wokół tolerancji religijnej w XVII wieku w wielowyznaniowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów**

Président de séance / moderator sesji : **Ferenc Tóth**

14h30–14h50 Andrzej Korytko (Olsztyn) : „Aby rozróżnieni w nabożeństwie [...] w pokoju zachowani byli” – kilka uwag o tolerancji w siedemnastowiecznej Rzeczypospolitej, (« Que la paix préserve ceux que le culte sépare ») : Quelques remarques sur la tolérance dans la République des Deux Nations du XVIIe siècle)

14h50–15h10 Mariusz Sawicki (Opole) : *Tolerancja religijna w Wielkim Księstwie Litewskim od XVI do początku XVIII stulecia. Refleksje badawcze* (La tolérance religieuse dans le Grand-Duché de Lituanie au début du XVIIIe siècle : le point sur la recherche)

15h10–15h30 Laurent Tatarenko (Varsovie / Paris) : *Droit de patronage et libertés religieuses : le cas de la communauté ruthène de la grande-principauté de Lituanie au XVIIe siècle* (Prawo patronatu i wolności religijne. Przypadek wspólnot ruskich Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVII wieku)

Discussion / dyskusja **15h30–15h45**

Pause café / przerwa kawowa **15h45–15h55**

Président de séance / moderator sesji : **Laurent Tatarenko**

15h55–16h15 Maciej Jasiński (Varsovie) : *Tolerancja i nauka – przypadek braci polskich w XVII wieku* (Science et tolérance, le cas d'une communauté religieuse unitarienne des Frères polonais au XVIIe siècle)

16h15–16h35 Chantal Grell (Versailles) : *Le dialogue amical entre le luthérien Hevelius et les Pères jésuites* (Przyjacielski dialog między luterańskim Heweliuszem a jezuitami)

16h35–16h55 Alessandro Boccolini (Viterbe) : *La tolérance religieuse à l'époque de Jan III Sobieski : Le cas complexe d'Innocenty Wynnickyj – Jan Malachowskyj dans les documents d'archives inédits conservés à la Sacrée Congrégation de Propaganda Fide* (Tolerancja religijna w epoce Jana III Sobieskiego. Skomplikowany przypadek Innocentego Winnickiego – Jana Małachowskiego w dokumentach archiwalnych przechowywanych w Świętej Kongregacji Rozkrzewiania Wiary / Sacra Congregazione de Propaganda Fide)

16h55–17h15 Igor Kraszewski (Poznań) : *Tolerancja w praktyce parlamentaryzmu lokalnego. Sejmik średzki wobec wolności wyznaniowych od 1572 do 1696 roku* (La tolérance dans la pratique du parlementarisme provincial. La diétine de Środa et les libertés confessionnelles de 1572 à 1696)

Discussion / dyskusja **17h15–17h35**

Président de séance / moderator sesji : **Lucien Bély**

17h35–17h55 Daniel Tollet (Paris) : *Les minorités religieuses en Pologne (Arméniens, juifs et karaites) à l'époque de la Contre-Réforme* (Mniejszości religijne w Rzeczypospolitej (Ormianie, Żydzi, Karaimi) w dobie kontrreformacji)

17h55–18h15 Piotr Guzowski, Marzena Liedke, Radosław Poniat (Białystok) : *Małżeństwa mieszane w wielowyznaniowym społeczeństwie Rzeczypospolitej* (Mariages mixtes dans la société multiconfessionnelle de la République des Deux Nations)

Discussion / dyskusja **18h15–18h25**

Seconde journée / Dzień drugi (12.02.2025)

Bibliothèque Polonaise à Paris (l'auditorium)
6 quai d'Orléans, 75004 Paris

Lumières et tolérance / Oświecenie i tolerancja

Président de séance / moderator sesji : **Maciej Forycki**

10h30–10h50 Michel Marty (Paris) : *Regards français sur la tolérance polonaise au siècle des Lumières* (Polska tolerancja w epoce oświecenia z perspektywy francuskiej)

10h50–11h10 Ferenc Tóth (Budapest) : *La tolérance religieuse dans la pensée du prince François II Rákóczi (1676–1735)* (Tolerancja religijna w myśli księcia Franciszka II Rakoczego (1676–1735))

11h10–11h30 Tomasz Ciesielski (Opole) : *Między próbą odsunięcia niekatolików od życia publicznego w Rzeczypospolitej a obroną dziedzictwa konfederacji warszawskiej* (Entre la tentative pour éliminer les non-catholiques de la vie publique de la République des Deux Nations et la défense de l'héritage de la Confédération de Varsovie)

Discussion / dyskusja **11h30–11h45**

Pause déjeuner / przerwa obiadowa **11h45–13h15**

Président de séance / moderator sesji : **Chantal Grell**

13h15–13h35 Filip Wolański (Wrocław) : *Idea tolerancji w świadomości społecznej mieszkańców Rzeczypospolitej w XVIII wieku a pamięć o konfederacji warszawskiej w świetle piśmiennictwa historycznego* (L'idée de tolérance dans la conscience sociale des habitants de la République des Deux Nations au XVIIIe siècle et la mémoire de la Confédération de Varsovie à la lumière des écrits historiques)

13h35–13h55 Joanna Orzeł (Łódź) : *Cyclopædia – Encyclopédie – Zbiór potrzebniejszych wiadomości o sprawach wyznaniowych w Rzeczypospolitej Obojga Narodów* (Cyclopædia – Encyclopédie – Recueil des informations les plus nécessaires sur les questions religieuses dans la République des Deux Nations)

13h55–14h15 Horia-Victor Lefter (Bordeaux) : *Renouer avec la tolérance en Pologne-Lituanie : le rôle de la franc-maçonnerie dans la construction du nouveau citoyen dans la deuxième moitié du XVIIIe siècle* (Odnowa tolerancji w państwie polsko-litewskim. Rola masonerii w budowaniu nowego obywatela w drugiej połowie XVIII wieku)

14h15–14h35 Richard Butterwick-Pawlikowski (Londres) : *Porównanie tolerancji religijnej w Rzeczypospolitej Obojga Narodów za Stanisława Augusta (1764–1795) i w monarchii habsburskiej za Józefa II (1765–1790)* (Comparaison de la tolérance religieuse dans la République des Deux Nations sous Stanislas Auguste (1764–1795) et dans la Monarchie des Habsbourg sous Jozef II (1765–1790))

Discussion / dyskusja **14h35–14h55**

Pause café / przerwa kawowa **14h55–15h05**

La Contre-Réforme et la tolérance au XVIIIe siècle / Kontrreformacja i tolerancja w XVIII wieku

Président de séance / moderator sesji : **Igor Kraszewski**

15h05–15h25 Christine Lebeau (Paris) : *Tolérance ou coexistence religieuse ? Pratiques administratives habsbourgeoises et formation du royaume de Galicie* (Tolerancja a współistnienie różnych wyznań ? Funkcjonowanie administracji Habsburgów i powstanie Królestwa Galicji)

15h25–15h45 Andrea Mariani (Poznań) : „Raj dla heretyków”. Kolegium jezuickie w Słucku w środowisku wielowyznaniowym (« Un paradis pour les hérétiques ». Le collègue jésuite de Słuck dans un environnement multiconfessionnel)

15h45–16h05 Serhij Seryakov (Kharkiv) : *Czynnik konfesyjny w życiu szkół jezuickich na wschodzie Prowincji Polskiej Towarzystwa Jezusowego w drugiej połowie XVII wieku* (Le facteur confessionnel dans la vie des écoles jésuites à l'est de la Province de Pologne de la Compagnie de Jésus dans la seconde moitié du XVIIIe siècle)

16h05–16h25 Éric Suire (Bordeaux) : *Les assemblées du clergé de la province de Bordeaux et la question protestante au XVIIIe siècle* (Zgromadzenia duchowieństwa prowincji Bordeaux i kwestia protestancka w XVIII wieku)

16h25–16h45 Marguerite Figeac (Bordeaux) : *Tolérance et éducation de Rabaut Saint-Etienne à Ferdinand Buisson (1787–1886)* (Tolerancja i edukacja od Rabaut Saint-Etienne'a do Ferdinanda Buissona (1787–1886))

Discussion / dyskusja **16h45–17h05**

Présentation du livre / Prezentacja książki ***The End Of The Soviet World? Essays on Post-Communist Political and Social Change***, ed. : **Paweł Kowal, Georges Mink, Iwona Reichard**, foreword : **Richard Butterwick-Pawlikowski**

Troisième journée / dzień trzeci (13.02.2025)

Sorbonne Université (salle des actes)
1, rue Victor Cousin, 75005 Paris

Les contrastes du XIXe siècle / Kontrasty XIX wieku

Président de séance / moderator sesji : **Frédéric Dessberg**

10h00–10h20 Inga Walc-Bezombes (Paris) : *Perception de l'islam durant la conquête d'Algérie : polémique entre Théodore Fortin d'Ivry (1808–1849) et Aleksander Chodźko (1804–1891), membres de la Société orientale* (Postrzeżenie islamu podczas podboju Algierii. Polemika między członkami Towarzystwa Orientalistycznego: Théodore'em Fortin d'Ivry (1808–1849) a Aleksandrem Chodźką (1804–1891))

10h20–10h40 Iwona Pugacewicz (Varsovie / Paris) : „Pielgrzymka żydowska i nasza pielgrzymka to jedno i to samo...”. *Romantyczny dyskurs o tolerancji w świetle postaw Wielkiej Emigracji* (« Le pèlerinage juif et notre pèlerinage sont une seule et même chose... ». Le discours romantique sur la tolérance à la lumière des attitudes de la Grande Émigration)

10h40–11h00 Veronica Granata (Liège) : *Le débat sur la tolérance religieuse dans l'Italie du Risorgimento (1860–1870)* (Debata na temat tolerancji religijnej we Włoszech okresu *Risorgimento* (1860–1870))

11h00–11h20 Paola Ferruta (Berlin) : *Pluralité religieuse et tolérance à Lwów et à Trieste entre 1782 et 1848 : un nouveau regard sur les communautés juives dans l'Empire autrichien* (Pluralizm religijny i tolerancja we Lwowie i w Trieście w latach 1782–1848. Nowe spojrzenie na społeczności żydowskie w Cesarstwie Austriackim)

Discussion / dyskusja **11h20–11h40**

Pause déjeuner / przerwa obiadowa **11h40–13h15**

Un XXe siècle contrasté / Dwudziesty wiek (pełen) kontrastów

Président de séance / moderator sesji : **Iwona Pugacewicz**

13h15–13h35 Abdelhamid Drira (Paris) : *L'Islam et l'Orientalisme dans les terres polonaises (XVIe–XXe siècles)* (Islam i orientalizm na ziemiach polskich (XVI–XX wiek))

13h35–13h55 Frédéric Dessberg (Coëtquidan / Paris) : *Tolérance et intolérance polonaises vues par les observateurs français entre les deux guerres mondiales* (Polska tolerancja i nietolerancja w oczach francuskich obserwatorów w okresie międzywojennym)

13h55–14h15 Konrad Białecki (Poznań) : *Ekumenizm jako przestrzeń tolerancji międzywyznaniowej w Polsce w XX i XXI wieku* (L'œcuménisme comme espace de tolérance interreligieux dans la Pologne des XXe et XXIe siècles)

14h15–14h35 Agnieszka Bielska (Paris) : *Na skrzyżowaniu Wisły i Sekwany – stosunek do państwa i religii migrantek polskich we Francji XXI wieku* (Au confluent de la Vistule et de la Seine – l'attitude des migrantes polonaises en France au XXIe siècle envers l'État et la religion)

Discussion / dyskusja **14h35–14h55**

Conclusions / Zakończenie konferencji **Daniel Tollet, Maciej Forycki, Iwona Pugacewicz**

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Subventionné par des fonds du Ministre de la Culture et du Patrimoine National fournis par l'IBPP dans le cadre de l'accord n° 22/DF-VII/2025.

Institut
Bibliothèque
Polonaise
de Paris

Ambasada
Rzeczypospolitej Polskiej
w Paryżu

Organisateurs du colloque / Organizatorzy konferencji :

Conseil scientifique / Komitet naukowy : Tomasz Ciesielski, Veronica Granata, Chantal Grell, Maciej Forycki, Christine Lebeau-Rémy, Iwona Pugacewicz, Daniel Tollet, Joanna Orzeł

Bureau / Komitet organizacyjny : Maciej Forycki, Iwona Pugacewicz, Daniel Tollet

Secrétariat / Sekretariat : Mariola Odzimekowska, Joanna Orzeł

Réservation obligatoire pour la 3e journée du colloque à Sorbonne Université par e-mail :
anna.olczak@sorbonne-université.fr